

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра соціології та соціальної роботи**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Дека́н факультету суспільних наук
/Остапець Ю.О./
_____ 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	23 Соціальна робота
Спеціальність	231 Соціальна робота
Освітня програма	Соціальна робота
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2021

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія соціальної роботи» для здобувачів вищої освіти галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота» освітньої програми «Соціальна робота».

Розробник: Попович А.М., к. соц. н., доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи,
протокол № 12 від « 01 » липня 2021 р.

Завідувач кафедри Шандор Ф.Ф.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук
протокол №8 від 01.07.2021 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ЄКТС – 4,5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 135	2	2
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 самостійної роботи студента – 69	4	3
	Лекції:	
	36	10
	Практичні (семінарські):	
	30	8
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	69	117

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Теорія соціальної роботи**» є опанування здобувачами вищої освіти комплексними теоретико-практичними підходами щодо вирішення складних життєвих обставин клієнтів соціальної роботи.

Відповідно до освітньої програми, вивчення даної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

- знання і розуміння предметної області та розуміння професії, базових понять соціальної роботи (ЗК-2);
- здатність у процесі навчання та при самостійній підготовці до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК-5);
- здатність визначати, формулювати та професійно розв'язувати проблеми (ЗК-6);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК-9).

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

- володіння навичками аналізу соціального та фізичного середовища, інфраструктури забезпечення благополуччя різних груп населення (ФК-4);
- володіння навичками диференціації соціальної роботи з клієнтами з врахуванням їх національно-культурного, вікового, гендерного і соціального статусу та індивідуально-психологічних характеристик (ФК-12);
- здатність використовувати професійно профільовані знання в галузі соціології, психології, медицини, педагогіки, права, менеджменту та ін. наук для діагностики, прогнозування, проектування і моделювання соціальних процесів і явищ у контексті соціального захисту населення, з метою максимізації соціальних ресурсів у відповідності до потреб та інтересів користувачів соціальних послуг (ФК-14);

застосування технологій професійного втручання, здійснення соціально-правового захисту та представництво інтересів клієнтів (ФК-15)

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є опанування таких освітніх компонент (навчальних дисциплін) освітньої програми:

- OK1.2.19 Вступ до спеціальності
- OK1.2.8 Історія соціальної роботи
- OK1.2.9 Система соціальних закладів і служб
- OK1.1.5 Основи педагогіки і психології в соціальній роботі
- OK1.1.6 Загальна соціологія

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Очікувані результати опанування навчальної дисципліни повинні забезпечити досягнення програмних результатів навчання (ПРН) відповідно до освітньої програми:

Очікувані результати опанування навчальної дисципліни	Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знати специфіку генези вітчизняної теорії соціальної роботи; теоретичні підходи до особистості й розуміння соціальних проблем, вироблені в теорії та практиці соціальної роботи і суміжних наукових дисциплінах.	Розуміти наукові принципи, що лежать в основі соціальної діяльності, ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання зі спеціальності, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.	ПРН 3
Усвідомлювати пізнавальну і практичну значимість категорій, принципів, закономірностей соціальної роботи; типологію теорій і методів соціальної роботи; знати теоретичні основи роботи на індивідуальному, груповому рівні та в громаді.	Грамотно висловлюватися в усній та писемній формі, використовувати мову професійного спілкування; розуміти наукові принципи, що лежать в основі соціальної діяльності, ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання зі спеціальності, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.	ПРН 2 ПРН 3
Аналізувати пізнавальну і практичну значимість соціологічно орієнтованих, психологічно орієнтованих та комплексних теорій соціальної роботи; демонструвати розуміння суті та специфіки кожної з них.	Розуміти наукові принципи, що лежать в основі соціальної діяльності, ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання зі спеціальності, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.	ПРН 3
Обґрунтовувати доцільність та	Теоретично аргументувати	ПРН 5

можливості застосування системи теоретико-практичних моделей у практиці соціальної роботи та у професійних (в т.ч. міждисциплінарних) дебатах.	шляхи подолання складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки.	
Діагностувати складні життєві обставини отримувачів соціальних послуг, ставити мету і формулювати завдання, пов'язані з цілісним пізнанням їх потреб в межах соціологічних, психологічних і комплексних теорій.	Використовувати методи діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.	ПРН 13
Демонструвати знання теоретико-практичних моделей соціальної роботи на семінарських заняттях у процесі роботи над аналізом ситуацій та завданнями прикладного характеру.	Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин	ПРН 20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- *поточний контроль* – здійснюється для всіх видів аудиторних занять під час їх проведення. Метою поточного контролю є визначення рівня досягнень дисциплінарних результатів навчання студента за певним розділом (темою) робочої програми дисципліни;
- *модульний (проміжний) контроль* має на меті оцінювання знань, умінь та практичних навичок студента, набутих під час засвоєння теоретичного і практичного матеріалу після вивчення логічно завершеної частини навчальної дисципліни;
- *підсумковий контроль* передбачає комплексне оцінювання рівня сформованості результатів навчання з дисципліни.

Форми поточного та підсумкового контролю

Форми поточного контролю: усне опитування; виступ; доповнення, загальна активність, письмовий експрес-контроль (10-15 хвилин); участь у груповій роботі з аналізу ситуацій; презентація ІНДЗ.

Знання, вміння та навички студентів оцінюються через визначення якості виконання конкретизованих завдань. Кількісна оцінка поточного контролю визначається як сума балів за окремі види навчальної роботи. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за результатами поточного контролю протягом одного модуля – 50.

Форма модульного контролю: тестування. Підсумкова оцінка за кожний модуль складається із суми балів за поточне оцінювання і результату модульної контрольної роботи (максимальна оцінка – 100 балів).

Форма підсумкового семестрового контролю: іспит в усній формі.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ
Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль

Поточне оцінювання, ІНДЗ, модульна контрольна робота								Сума	
Модуль 1				Модуль 2					
Теми 1-8	ІНДЗ	МКР	Сума 100	Теми 9-15	ІНДЗ	МКР	Сума 100	200:	2
40	10	50		40	10	50		=100	

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Виступ на семінарському занятті (доповнення, активність)	5	30	6	30
Участь у груповій роботі з аналізу ситуації	2	10	2	10
Презентація ІНДЗ	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання окремих видів навчальної роботи

Виступ на семінарському занятті – 5 балів

Оцінюються:

– ступінь обізнаності та глибина розуміння винесених для обговорення тем;

– здатність аналізувати та робити висновки;

– критичність;

– опрацювання рекомендованих та самостійно підібраних джерел.

Доповнення на семінарському занятті – 3 бали

Оцінюються:

– вміння слухати попередні виступи і не повторювати сказане раніше;

– вміння узагальнювати;

– критичність;

– посилення на рекомендовані та самостійно підібрані джерела.

Загальна активність студента – 2 бали

Оцінюються:

– вагомість, логічність і коректність поставлених запитань, зауважень, коментарів, пропозицій і т. ін.;

– уважність, дисциплінованість;

– участь в дискусіях, розгляді ситуації.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи (МКР) передбачає надання відповідей на тести. Кожна з двох МКР містить по 25 тестів. За кожну правильну відповідь на 1 тестове завдання виставляються 1 або 2 бали, за неправильну відповідь – 0 балів (разом – 50 балів). Модульна контрольна робота вважається зарахованою, якщо студент набрав не менше 30 балів.

Критерії оцінювання тестів:

Вирішення завдання з однією правильною відповіддю – 1 бал.

Вирішення завдання з кількома правильними відповідями – 1 бал.

Вирішення завдання з відкритою відповіддю – 1 бал.

Вирішення завдання на визначення зв'язків – 2 бали.

Вирішення завдання на визначення послідовності зв'язків і взаємодії – 2 бали.

Згідно «Положення про оцінювання навчальних досягнень студентів ДВНЗ «УжНУ» за кредитно-модульною системою», затвердженого наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 503/01-17 від 03.03.2015 р., підсумкова модульна оцінка визначається як середнє арифметичне результатів двох модульних контролів та виставляється за 100-бальною шкалою, шкалою ЄКТС та національною шкалою. Студент, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен до проведення іспиту покращити цю оцінку принаймні до показника FX (≥ 35 балів). У протилежному випадку він не допускається до іспиту. За умови проведення одного модульного контролю, його результат є одночасно підсумковою модульною оцінкою.

Якщо підсумкова модульна оцінка становить не менше 60 балів, то за згодою студента вона може бути зарахована як підсумкова (семестрова) і виставлена у відомість обліку успішності та залікову книжку до початку екзаменаційної сесії, після оголошення результатів. За бажання підвищити рейтинг студент складає іспит.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (іспиту)

Підсумковий контроль у формі семестрового іспиту проводиться за навчальним матеріалом, визначеним робочою навчальною програмою дисципліни у повному обсязі. Підсумкова кількість балів виставляється за 100-бальною шкалою та за національною шкалою.

Іспит проводиться в усній формі. Екзаменаційний білет включає три запитання з різних тем, визначених робочою навчальною програмою дисципліни. Кожне запитання оцінюється окремо: 1 – 30 балів, 2 – 30 балів, 4 – 40 балів. Загальна оцінка виводиться як арифметична сума отриманих балів. Критерієм оцінки відповідей служить рівень володіння студентом навчальним матеріалом.

Критерії оцінок:

«Відмінно» (90-100 балів) заслуговує студент, який:

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;

- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;

- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;

- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;

- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

«Добре» (82-89 балів) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

«Добре» (74-81 бал) заслуговує студент, який:

- в загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

«Задовільно» (64-73 бали) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

«Задовільно» (60-63 бали) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

«Незадовільно» (35-59 балів) – виставляється студенту, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Підсумкова оцінка з дисципліни здійснюється згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Теорія соціальної роботи та її складові елементи

Тема 1. Зміст соціальної роботи, об'єкт і предмет її дослідження. Становлення вітчизняної теорії соціальної роботи.

Соціальна робота як наукова теорія. Поняття об'єкта науки. Особливості і специфіка об'єкта соціальної роботи. Співвідношення об'єкта соціальної роботи з об'єктами інших соціальних наук (соціології, психології, педагогіки та ін.)

Поняття предмета науки. Особливості і специфіка предмета соціальної роботи. Співвідношення предмета соціальної роботи з предметами інших соціальних наук.

Роль і місце курсу «Теорія соціальної роботи» в системі професійної підготовки спеціалістів соціальної роботи. Зміст і особливості вивчення курсу «Теорія соціальної роботи». Прикладні завдання курсу.

Тема 2. Категорії, закономірності, принципи соціальної роботи.

Поняття категорії. Класифікація категорій. Загальнофілософські категорії та їх використання в соціальній роботі. Категорії соціальних наук, які використовуються у соціальній роботі. Категорії соціальної роботи.

Поняття принципів і цінностей у соціальній роботі. Специфічні принципи соціальної роботи: гуманізму, універсальності, охорони соціальних прав клієнта, соціального реагування, профілактичної спрямованості, клієнтоцентризму, опори на власні сили клієнта, максимізації соціальних ресурсів, конфіденційності, толерантності та ін. Об'єктивні і суб'єктивні фактори, які можуть ускладнювати дотримання принципів соціальної роботи.

Поняття закономірності. Підстави для класифікації закономірностей соціальної роботи. Закономірності соціальної роботи як специфічного виду діяльності.

Тема 3. Методи соціальної роботи, їх класифікація, загальна характеристика.

Класифікація методів соціальної роботи. Основні групи педагогічних методів у соціальній роботі. Психологічні методи у соціальній роботі. Соціологічні методи у соціальній роботі.

Класичні, нові та інноваційні методи соціальної роботи. Метод індивідуальної соціальної роботи. Система взаємовідносин в індивідуальній соціальній роботі. Форми проведення індивідуальної соціальної роботи. Основні фази процесу допомоги в індивідуальній соціальній роботі. Ресурси індивіда як важливий елемент індивідуальної соціальної роботи.

Метод групової соціальної роботи. Основні моделі групової роботи та їх мета. Правила організації групової соціальної роботи. Категорії клієнтів, на які орієнтована групова соціальна робота. Позитивні чинники групової соціальної роботи. Роль спеціаліста соціальної роботи в процесі групової динаміки.

Соціальна робота у громаді. Сучасні підходи до здійснення соціальної роботи в громаді: 1) надання соціальних послуг; 2) розвиток громади. Етапи

проведення соціальної роботи в громаді.

Мобільна соціальна робота як інноваційний метод.

Змістовий модуль 2. Соціологічно орієнтовані теорії соціальної роботи

Тема 4. Практика соціальної роботи в різних моделях теоретичного обґрунтування.

Соціальні «поля» діяльності теорій соціальної роботи: індивід, група, громада, суспільство. Ідентифікація соціальних проблем і теорії соціальної роботи.

Значення основних теоретичних моделей соціальної роботи: вплив на саму парадигму надання допомоги, обґрунтування практики соціальної роботи, надання схеми з ясними настановами щодо здійснення того чи іншого виду діяльності. Сучасні підходи до класифікації теорій та моделей соціальної роботи.

Основне спрямування соціологічно орієнтованих теорій і моделей. Соціологічна база і наголос на навколишньому середовищі (фізичному і соціальному) у системній, екологічній, соціально-радикальній, рольовій теоріях та теорії стигматизації.

Роль психологічно орієнтованих теорій у соціальній роботі. Пізнання закономірностей психологічного розвитку і статусу людини в суспільстві, наголос на психологічних та емоційних факторах як спільна основа психологічних моделей соціальної роботи.

Специфіка комплексно орієнтованих теорій і моделей.

Тема 5. Системна модель соціальної роботи.

Основна цінність теорії систем і системних ідей у соціальній роботі. Провідна ідея застосування системного підходу до соціальної роботи: залежність якісного життя людей від систем, які їх оточують (неформальні або природні системи (родина, друзі, колеги); формальні системи (групи в співтоваристві, профспілки); суспільні системи (лікарні, школи тощо).

Види взаємовідносин клієнтів і систем: допомога, відсутність необхідних систем підтримки, відсутність необхідних ресурсів у системах, невідповідність систем інтересам і потребам клієнтів; відсутність інформації про системи або небажання скористатися ними; філософія системи може створювати нові проблеми для тих, хто нею користується; системи можуть конфліктувати одна з одною.

Контекст розгляду проблем через сукупність особистої, сімейної і соціальної системи. Біопсихосоціальна природа окремого індивіда як можливість ідентифікації його проблем.

Системний підхід як методологічна основа цілеспрямованих, комплексних дій: визначення наявних систем і їх меж при оцінці і плануванні роботи, оцінка їх функціонування (або дисфункції), вироблення можливих цілей втручання і вибір підходящих стратегій. Ситуативні моменти, які впливають на проблеми, як потенційні мішені для втручання.

Тема 6. Екологічна теорія в соціальній роботі.

Теоретична база екологічного підходу. Увага до співвідношення особистості і навколишнього середовища та взаємодії між

індивідом/індивідами і середовищем. Фізичні і соціальні умови як джерела стресу (відсутність житла, географічна ізоляція), об'єкти перемін (зміна місця проживання), інструменти допомоги (житло, родина, друзі, домашні рослини і звірі).

Взаємний обмін в системі «особистість-навколишнє середовище». Причинно-наслідковий зв'язок складних ситуацій, з якими переважно має справу соціальна робота. Застосування екологічного підходу у випадках, коли постає широке завдання зміни ситуації, увага до рівня відповідності потреб, можливостей, мети і прав людини, якості і властивостей соціального і фізичного середовища в певний часовий відрізок.

Основна мета екологічного втручання – покращення взаємовідносин «людина – навколишнє середовище». Зміст роботи спеціалістів: 1) з допомогою активних зусиль по адаптації і соціалізації клієнта досягнути особистісних перемін з метою приведення стану індивіда, його потреб у відповідність з вимогами навколишнього середовища 2) здійснювати вплив на зміну умов оточення з тим, щоб соціальне і фізичне середовище якомога більше відповідало правам, потребам і життєвим цілям особистості.

Метод «життєвої моделі» як головний принцип втручання. Застосування візуальних засобів – екологічних мап (екомап) і генеалогічного дерева (генограми).

Тема 7. Соціально-радикальна теорія соціальної роботи.

Соціально-радикальна модель як результат сплаву філософських, політичних і соціологічних шкіл і напрямків. Ідеї марксистської і феміністської теорій. Традиції цілісного пізнання людини і її ролі як суб'єкта соціальної роботи, вивчення умов колективного буття людей, колективістських орієнтацій особистості, врахування соціальних якостей клієнтів, соціального становища, належності до певної соціальної групи в рамках марксистської парадигми. Діяльність соціального працівника в організації спільних колективних дій, спрямованих на розвиток самосвідомості клієнта і здійснення позитивних перемін у суспільстві.

Феміністичний підхід у соціальній роботі як альтернатива традиційним напрямкам, які підтримують пристосування до складних життєвих умов. Спрямованість допомоги на розуміння того, який вплив здійснюють соціально-економічні, політичні, соціокультурні умови життя клієнтів на їх становище.

Основні положення соціально-радикальної теорії: увага до економічних і політичних факторів як причин дисфункції клієнтів; надання переваги політичним і організаційним методам, а не вмінню визначити і вирішити конкретну проблему; розширення сфери діяльності за межі бюрократичної системи соціальних послуг; підтримка зв'язків із значними суспільними рухами; зосередження уваги на нових соціальних проблемах, які залишаються поза рамками державних програм; використання суто практичних проблем у широкій стратегії боротьби за зміни в інтересах клієнтів; створення концептуальних схем діяльності, які звільняють професіонала і клієнта від характерних для них ролей ведучого і того, кого ведуть; пошук альтернативних систем надання послуг та нових методів практичної роботи.

Тема 8. Теорія стигматизації та рольова теорія у соціальній роботі.

Основні поняття в теорії стигматизації: стигма, упередження, дискримінація. Обґрунтованість використання у соціальній роботі теорії стигматизації та теорії ролей. Стигматизація як негативне виділення суспільством індивіда (або соціальної групи) за якою-небудь ознакою з наступним стереотипним набором соціальних реакцій на даного індивіда (або представників даної соціальної групи) (девіантна поведінка, обмежені можливості, наркотична та алкогольна залежність, захворювання на СНІД, малозабезпеченість, сирітство, безробіття тощо). Упередження як позиція в діяльності соціального працівника. Дискримінація як негативний наслідок стигми та упередження.

Стигматизація клієнтів з боку спеціалістів різного профілю, сім'ї та формального мікросоціального оточення. Наслідки стигматизації з боку професіоналів: патерналізм, директивне, зневажливе і формальне ставлення, демонстрація поблажливості, заперечення і нехтування потребами клієнтів.

Надмірна опіка і надмірний контроль в сім'ях як передумови набутої безпорадності і маргіналізації клієнтів. Явища самостигматизації та рольового поглинання та їх вплив на соціальне відчуження і посилення соціальної дезадаптації.

Програми дестигматизації в діяльності соціальних закладів та установ: створення публічних інформаційних програм, передач, публікацій в ЗМІ з метою посилення обізнаності населення про ту чи іншу проблему; поширення знань про служби і спеціалістів, які надають допомогу; навчання і підтримка членів сімей і друзів клієнтів; залучення широкого кола громадськості; внесення необхідних змін до законодавства і т. ін.

Теорія соціальних ролей як основа у практиці соціальної роботи з клієнтами, яким необхідно полегшити процеси соціалізації та адаптації – людьми з обмеженими фізичними і психічними можливостями, дітьми, які виховуються в інтернатах та опікунських сім'ях, правопорушниками та ін. Допомога в опануванні різними соціальними ролями: члена сім'ї, учня, службовця, покупця, користувача транспорту, учасника спортивних ігор або програм дозвілля. Використання ігрових терапевтичних ситуацій, спеціальних тренінгів, групових дискусій, переміни ролей, рольових ігор.

Аналіз відносин «соціальний працівник – клієнт» з точки зору теорії ролей.

Модуль 2

Змістовий модуль 3. Психологічно орієнтовані теорії соціальної роботи

Тема 9. Психодинамічний підхід у соціальній роботі.

Теорії З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера, К. Хорні як основа психодинамічної моделі. Фактори проблем клієнтів згідно психодинамічного підходу. Пояснення алкоголізму, злочинної поведінки, самогубств та інших соціальних проблем з точки зору психодинамічного підходу.

Специфіка використання психодинамічного підходу в роботі з різними групами клієнтів. Значимість основних положень психодинамічної моделі соціальної роботи (механізми психологічного захисту, перенесення, контрперенесення, інтерпретація тощо).

Використання психодинамічного підходу для розуміння та вивчення групових феноменів під час проведення групової соціальної роботи (емоційні реакції членів групи один на одного й на лідера, порушення сприйняття один одного та групових подій).

Тема 10. Екзистенційно-гуманістичні підходи у соціальній роботі.

Головні чинники популярності у теорії та практиці соціальної роботи гуманістичної моделі. Вчення А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла як основа гуманістичного підходу. Основні положення гуманістичного підходу до клієнтів. Принципи екзистенційної оцінки проблем клієнта.

Головні резерви соціальної допомоги з точки зору гуманістичного підходу: особистість самої людини, початково закладені в неї сили добра, психічного здоров'я і бажання до самовдосконалення. Клієнти в ролі активних творців власного життя, стиль якого може бути обмежений тільки фізичними або соціальними впливами. Клієнт-центрована модель (недирективна терапія) К. Роджерса як основа загальних принципів соціальної роботи. Пріоритетні напрями роботи з клієнтами: партнерські стосунки, самопомога, активна роль у вирішенні своїх проблем.

Аналіз проблемної ситуації клієнта з точки зору екзистенційного підходу (увага до сприйняття та інтерпретації уявлень про навколишній світ та оцінки свого соціального статусу, первинних по відношенню до клієнта груп (безпосередньому оточенні). Спільна діяльність соціального працівника, клієнта і значимих для нього осіб у процесі вивчення і розуміння проблеми клієнта. Головні пріоритети: ключові для клієнта відносини, їх зміцнення і відновлення або ж допомога у побудові нових значимих взаємовідносин.

Тема 11. Когнітивно-біхевіористські підходи у соціальній роботі.

Детермінована впливами зовнішнього середовища поведінка людини як головний предмет діяльності при біхевіористському підході. Основні характеристики біхевіористського підходу у практиці соціальної роботи: розгляд будь-якої поведінки як функціональної для людини (включаючи екстраординарну, погано пристосовану, зухвалу); зосередження уваги на конкретній поведінці, яку можна спостерігати в цей момент, а не на пошуку психологічних причин в минулому; спрямованість втручання на переміни (надання можливості для оволодіння іншими формами поведінки); схильність до оцінки ефективності конкретних методик; знайомство із дослідженнями як у практиці соціальної роботи, так і суміжних дисциплінах; підвищена увага до закріплення бажаних змін.

Мета біхевіористського втручання: модифікувати вибрану поведінку або навчити новим способам поведінки, використовуючи методики, засновані на теорії навчання. Етапи біхевіористської оцінки проблем: дослідження, вироблення необхідного рішення, функціональний аналіз. Біхевіористський А-В-С –аналіз проблеми клієнта.

Основне завдання біхевіористської терапії – формувати найбільш ефективні навички і вміння шляхом їх позитивного підкріплення. Застосування у соціальній роботі з правопорушниками, людьми похилого віку, конфліктними сім'ями, людьми з обмеженими можливостями та їх найближчим оточенням,

особами, що потерпають від насильства та ін. Використання в індивідуальній, груповій роботі та роботі в громаді. Біхевіористські процедури у тренінгах вмінь, тренінгах управління гнівом для вирішення проблем жорстокого поводження з дітьми та їх занедбаності, навчання сімей специфічним навикам спілкування з членами сім'ї з обмеженими можливостями.

Зумовленість людських емоцій і форм поведінки когнітивними процесами. Суть когнітивної терапії А. Елліса («АВС – теорія емоцій»). Застосування методу при необхідності вирішення емоційних проблем клієнта – депресії, тривоги, міжособистісних конфліктів. Когнітивні підходи для лікування алкогольної залежності. Використання когнітивно-біхевіористських прийомів: можливості та обмеження.

Змістовий модуль 4. Комплексно орієнтовані теорії соціальної роботи **Тема 12. Кризове втручання у соціальній роботі.**

Визначення і типи криз. Теоретична основа кризового втручання в соціальній роботі, етапи розвитку кризи. Стратегії емоційної адаптації в кризових ситуаціях.

Цілі кризового втручання: безпосередня емоційна допомога і мобілізація зусиль клієнта, зняття симптомів кризи, відновлення докризового рівня функціонування, усвідомлення клієнтом тих подій, що приводять до стану дисбалансу, виявлення внутрішніх ресурсів клієнта, його сім'ї та різних форм зовнішньої допомоги для подолання кризи.

Соціальний контекст, травматизуюча соціальна ситуація як сфера впливу соціальних працівників. Етапи кризового втручання. Аналіз проблематики, яка виходить за межі можливостей суто медикаментозного, психологічного чи психотерапевтичного втручання (житло, працевлаштування, матеріальні нестатки, насильство, сімейні конфлікти і т. ін. Роль спеціалістів соціальної роботи: відновлення зв'язків між людиною, що знаходиться в кризі, і соціальними системами, ефективного виявлення і використання різнобічних ресурсів: внутрішніх (клієнта) і зовнішніх (матеріальних і соціальних), пояснення клієнту його стану, наявності захисних механізмів і необхідність їх включення, доцільність певних дій. Залучення зовнішніх ресурсів: інформації про наявні послуги, можливі пільги і матеріальні засоби, координація дій залучених до допомоги спеціалістів, зв'язок із сім'єю тощо.

Кризове консультування та інтенсивний догляд як основні підходи до втручання у кризу. Надання соціальної послуги кризового та екстреного втручання згідно державного стандарту.

Тема 13. Соціально-педагогічна модель соціальної роботи.

Соціальна педагогіка як теоретико-методологічне джерело соціально-педагогічної моделі соціальної роботи. Теоретична і практична значимість розуміння механізмів соціалізації (наслідування, ідентифікація, рефлексія, інтеріоризація, екстеріоризація). Види соціалізації, процес соціального виховання. Ресоціалізація.

Завдання соціальної роботи з погляду адаптивно-розвивальної концепції соціалізації.

Використання у соціальній роботі знань особливостей вікового розвитку особистості у процесі вибору форм і методів роботи з клієнтами. Можливості застосування кондуктивної педагогіки у соціальній роботі з дітьми з особливими потребами.

Тема 14. Зосереджена на завданні модель соціальної роботи.

Технічна спрямованість моделі, основні стадії проведення (вивчення проблем, узгодження мети і часових рамок, вирішення завдання). Періоди підготовки і оцінки кінцевих результатів.

Перша стадія (вивчення проблем) та її роль у розумінні характеру і масштабу того, що турбує клієнта. Види діяльності в межах першої стадії – сканування проблем, подробиці проблем, пріоритети проблем. Друга стадія – узгодження мети і часових рамок. Стадія виконання завдання як сукупність елементів спільної роботи клієнта і спеціаліста по досягненню мети. Оцінка спільної діяльності на етапі завершення роботи.

Можливості та обмеження зосередженої на завданні моделі. Застосування на індивідуальному і груповому рівнях. Наділення повноваженнями клієнтів та практичних працівників, чітка схема дій та відповідальності, можливість отримувати систематичний зворотній зв'язок.

Обмеження застосування, пов'язані із здатністю людини відслідковувати дії і наслідки, постійними кризами і тривалими психологічними проблемами, відмовою від підтримки, запереченням права спеціалістів та установ здійснювати допомогу.

Тема 15. Сучасні теоретичні напрями та концепції соціальної роботи.

Основні напрями теорії та практики соціальної роботи: підхід, орієнтований на сильні сторони клієнта; феміністична соціальна робота; зелена соціальна робота.

Ключова ідея та принципи підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнта. Кейс-менеджмент, індивідуальна консультація, групова робота та робота в громаді як основні інтервенції даного підходу. Очікувані результати: краща якість життя, особисті досягнення, соціальна інтеграція.

Ключова ідея, фокус та значення феміністичної моделі соціальної роботи.

Філософія та ключовий принцип зеленої соціальної роботи. Випереджувальна стратегія як боротьба за доступність ресурсів для всіх, формування раціонального споживання природних ресурсів; залучення громад та користувачів послуг до здобуття знань та навичок для подолання наявних чи потенційних екологічних криз. Реагуювальна стратегія як робота з тими особами, групами та громадами, які потерпіли від надзвичайних ситуацій (природних катастроф, стихійних лих, техногенних катастроф, війн або-що), над відновленням життєдіяльності громади та доступу до ресурсів.

Ключові концепції сучасної соціальної роботи: якість життя, ексклюзія (соціальне виключення) та інклюзія (включення), стигма та дискримінація, адаптивно-розвивальна соціалізація, резилієнс (стресостійкість), наснаження (імпауермент).

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	ін	с. р		л	с	лаб.	інд	с. р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теорія соціальної роботи та її складові елементи												
<i>Тема 1.</i> Становлення вітчизняної теорії соціальної роботи.	2	2	0			0	2	1	0			1
<i>Тема 2.</i> Категорії, закономірності, принципи соціальної роботи.	4	2	2			0	4	1	1			2
<i>Тема 3.</i> Методи соціальної роботи, їх класифікація, загальна характеристика.	16	6	6			4	16	1	1			14
Змістовий модуль 2. Соціологічно орієнтовані теорії соціальної роботи												
<i>Тема 4.</i> Практика соціальної роботи в різних моделях теоретичного обґрунтування.	2	2	0			0	2	1	0			1
<i>Тема 5.</i> Системна модель соціальної роботи.	9	2	2			5	9	1	0			8
<i>Тема 6.</i> Екологічна модель у соціальній роботі.	14	2	2			10	14	1	0			13
<i>Тема 7.</i> Соціально-	13	2	1			10	13	1	0			12

радикальна модель соціальної роботи.												
<i>Тема 8.</i> Теорія стигматизації і рольова теорії у соціальній роботі.	13	2	1			10	13	1	0			12
Модульна контрольна робота	2	0	2			0	2	0	0			2
Разом за модуль 1	75	20	16			39						
Модуль 2												
Змістовий модуль 3. Психологічно орієнтовані теорії соціальної роботи												
<i>Тема 9.</i> Психодинамічний підхід у соціальній роботі.	8	2	1			5	8	0	1			7
<i>Тема 10.</i> Екзистенційно-гуманістична модель соціальної роботи.	9	2	2			5	9	0	1			8
<i>Тема 11.</i> Когнітивно-біхевіористська модель соціальної роботи.	8	2	1			5	8	0	1			7
Змістовий модуль 4. Комплексно орієнтовані теорії соціальної роботи												
<i>Тема 12.</i> Модель кризового втручання у соціальній роботі	11	4	2			5	11	0	1			10
<i>Тема 13.</i> Соціально-педагогічна модель соціальної	9	2	2			5	9	0	1			8

роботи												
<i>Тема 14.</i> Зосереджена на завданні модель соціальної роботи	9	2	2			5	9	0	1			8
<i>Тема 15.</i> Сучасні теоретичні напрями та концепції соціальної роботи	4	2	2			0	4	2	0			2
Модульна контрольна робота	2	0	2			0	2	0	0			2
Разом за модуль 2	60	16	14			30						
Разом	135	36	30			69	135	10	8			117

6.3.Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	<i>Тема 1.</i> Становлення вітчизняної теорії соціальної роботи.	0	0
2.	<i>Тема 2.</i> Категорії, закономірності, принципи соціальної роботи.	2	1
3.	<i>Тема 3.</i> Методи соціальної роботи, їх класифікація, загальна характеристика.	6	1
4.	<i>Тема 4.</i> Практика соціальної роботи в різних моделях теоретичного обґрунтування.	0	0
5.	<i>Тема 5.</i> Системна модель соціальної роботи.	2	0
6.	<i>Тема 6.</i> Екологічна модель у соціальній роботі.	2	0
7.	<i>Тема 7.</i> Соціально-радикальна модель соціальної роботи.	1	0
8.	<i>Тема 8.</i> Теорія стигматизації і рольова теорії у соціальній роботі.	1	0
9.	<i>Тема 9.</i> Психодинамічний підхід у соціальній роботі.	1	1
10.	<i>Тема 10.</i> Екзистенційно- гуманістична модель соціальної роботи.	2	1
11.	<i>Тема 11.</i> Когнітивно-біхевіористська модель соціальної роботи.	1	1
12.	<i>Тема 12.</i> Модель кризового втручання у соціальній роботі	2	1
13.	<i>Тема 13.</i> Соціально-педагогічна модель соціальної	2	1

	роботи		
14.	<i>Тема 14.</i> Зосереджена на завданні модель соціальної роботи	2	1
15.	<i>Тема 15.</i> Сучасні теоретичні напрями та концепції соціальної роботи	2	0
	Модульна контрольна робота	4	0
	Разом	30	8

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	<i>Тема 1.</i> Становлення вітчизняної теорії соціальної роботи.	0	1
2.	<i>Тема 2.</i> Категорії, закономірності, принципи соціальної роботи.	0	2
3.	<i>Тема 3.</i> Методи соціальної роботи, їх класифікація, загальна характеристика.	4	14
4.	<i>Тема 4.</i> Практика соціальної роботи в різних моделях теоретичного обґрунтування.	0	1
5.	<i>Тема 5.</i> Системна модель соціальної роботи.	5	8
6.	<i>Тема 6.</i> Екологічна модель у соціальній роботі.	10	13
7.	<i>Тема 7.</i> Соціально-радикальна модель соціальної роботи.	10	12
8.	<i>Тема 8.</i> Теорія стигматизації і рольова теорії у соціальній роботі.	10	12
9.	<i>Тема 9.</i> Психодинамічний підхід у соціальній роботі.	5	7
10.	<i>Тема 10.</i> Екзистенційно-гуманістична модель соціальної роботи.	5	8
11.	<i>Тема 11.</i> Когнітивно-біхевіористська модель соціальної роботи.	5	7
12.	<i>Тема 12.</i> Модель кризового втручання у соціальній роботі	5	10
13.	<i>Тема 13.</i> Соціально-педагогічна модель соціальної роботи	5	8
14.	<i>Тема 14.</i> Зосереджена на завданні модель соціальної роботи	5	8
15.	<i>Тема 15.</i> Сучасні теоретичні напрями та концепції соціальної роботи	0	2
	Модульна контрольна робота	0	4
	Разом	69	117

6.5. Індивідуальне завдання

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) полягає у підготовці опис-дослідження випадку роботи з отримувачами соціальних

послуг (на індивідуальному, груповому рівні чи в громаді). Опис повинен відображати розуміння можливостей застосування на практиці теоретико-практичних моделей соціальної роботи.

Зміст роботи.

У вступі необхідно коротко представити (описати) випадок, ідентифікувати проблему і фактори, які її спричинили або впливають на її існування.

Перша частина – це формулювання проблеми, мети та завдань, які ставляться для вирішення або пом'якшення представленої складної життєвої ситуації, вміння продемонструвати власні роздуми та практичні надбання з приводу можливих варіантів (теоретичне мислення в практиці). Ця частина відображає:

а) знання теоретико-практичних моделей соціальної роботи – що необхідно було знати для того, щоб визначити мету та завдання, наприклад, знання особливостей вікового розвитку, складових життєвого простору клієнтів, систем підтримки, типів криз, форм та етапів соціалізації особистості, наслідків стигматизації і т. ін.

б) уміння визначити необхідні (доцільні) для вирішення (пом'якшення) проблеми елементи різних теоретико-практичних моделей соціальної роботи.

У висновках слід зазначити, які висновки можна зробили із проведеної роботи.

Підготовлений у письмовій формі опис-дослідження випадку (надрукований варіант, обсяг до 5 арк., титульна сторінка стандартного зразка) подається викладачу не пізніше, ніж за тиждень до модульного оцінювання. До першого модульного оцінювання обрана ситуація аналізується в контексті соціологічно орієнтованих теорій. До другого – з погляду психологічно- та комплексно орієнтованих.

Кожен студент готує свій опис-дослідження випадку, приймає участь у презентації робіт (до 5 хв.) та дискусіях за їх змістом.

Оцінка (10 балів) складається з наступних параметрів:

- відповідність роботи основним положенням курсу (оцінка викладача);
- якість оформлення;
- якість відповідей на питання під час виступу;
- якість участі в дискусії.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: комп'ютер, мультимедійний проектор.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів /За ред. Т. В. Семигіної, І.І. Миговича. К.:Академвидав, 2005. 328 с. (Альма-матер).

2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
3. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): навчальний посібник. К., 2007. 341 с.

Допоміжна література

1. Доуэлл М., Марш П. Ориентированная на решение задачи социальная работа. Амстердам–Київ, 1997. 135 с.
2. Доэл М. Сосредоточенная на задаче работа // Практика социальной работы /Под ред. К. Ханвея, Т.Филпота. Амстердам – Киев, 1996. С. 36-52.
3. Пэйн К. Системный подход // Практика социальной работы / Под ред. Ханвея К., Филпота Т. Амстердам-Київ, 1996. С. 20-36.
4. Пирсон Д. Бихевиористский подход к социальной работе //Практика социальной работы /Под ред. Ханвея К., Филпота Т. Амстердам — Киев, 1996. С. 104-117.
5. Принцип активизации в социальной работе. Пер. с англ. /Под ред. Ф. Парслоу. М.: Аспект Пресс, 1997. 223 с. .
6. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). СПб: «Питер», 1999. 608 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Національна бібліотека України ім. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/> <http://www.nbuv.gov.ua>.